

O NOUĂ LOCUIRE COȚOFENI LA ȘEUȘA-ÎN GRUI (COM. CIUGUD, JUD. ALBA)

Marius-Mihai CIUTĂ*

Cu prilejul unor recente deplasări în teren efectuate ocazional în arealul localității Șeușa - cunoscută în literatura de specialitate și prin descoperirile aparținând epocii eneolitice târzii¹ - a fost identificată, în mod fortuit, la suprafață, o locuire preistorică aparținând culturii Coțofeni².

Localizare

Punctul în care au fost găsite urmele materiale eneolitice târzii este cunoscut sub toponimicul *Grui* sau *În Grui* și este situat în extremitatea sudică, sud-vestică a teritoriului administrativ al satului Șeușa, aproape de limita cu localitatea Ciugud. Arealul desemnat cu acest toponim se află la cca. 700 metri spre sud de centrul satului Șeușa și la aproximativ 500 metri spre nord-est de la ieșirea din satul Ciugud (**fig. 1a**), fiind ușor vizibil de pe DJ 107C (**fig. 3**), drum care face legătura dintre cele două localități și care evoluează pe direcția sud-nord, paralel cu marginea (muchia) terasei, la o distanță de cca. 350 de metri de aceasta, spre vest (**fig. 1b**). Reperele topografice, obținute cu ajutorul aparatului GPS *Garmin Vista E-trex*, la 12.06.2014, sunt: $46^{\circ}03'13.20''$ lat. nordică, $23^{\circ}37'28.45''$ long. estică (coordonatele Google Earth sunt: altitudine 268 m, $46^{\circ}03'13.29''$ N și $23^{\circ}37'28.50''$ E).

Geomorfologic, punctul cu descoperiri se află pe actuala terasă a II-a a Mureșului, înaltă de cca. 35-39 metri, neinundabilă, având o suprafață relativ plană (podul terasei), în cadrul căreia a fost surprinsă aglomerarea de materiale. Fruntea (panta) terasei este foarte abruptă, cu o înclinație de cca. 60° , fiind greu accesibilă în mod direct. Terasa în sine este de fapt o prelungire spre nord-vest a *Dealului Tuțuiului*, sub forma unui promontoriu înaintat spre lunca Mureșului, delimitat spre est și nord de *Valea Șeușiei* (*Valea Socilor*) (**fig. 1-2**). Am folosit cu bună știință expresia de *actuala terasă a II-a*, deoarece, asa cum se va vedea în continuare, este posibil ca din preistorie și până în epoca modernă aceasta să fi fost *terasa I-a*.

* Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu; e-mail: mariusciuta@yahoo.com.

¹ RepAlba 1995, p. 180; Ciută, Gligor 2004; Ciută, Gligor 2006; Ciută 2009; Oargă, Dima 2004.

² Identificarea urmelor de locuire a fost efectuată nesistematic, în luniile ianuarie-mai 2014, iar materialele arheologice au fost predate Muzeului Municipal „Ioan Raica” din Sebeș.

Fig. 1. Vedere aeriană a teritoriului administrativ al comunei Ciugud (a) și detaliu cu localizarea punctului *Gruia* (*În Gruia*), respectiv delimitarea arealului din care au fost recoltate materialele arheologice (b) (sursa: Google Earth)

Arealul din care au fost recuperate materialele are dimensiunile de cca. 150 metri în lungime (pe direcția nord-sud) și 50 de metri lățime (pe direcția est-vest), urmărind locuirea aflându-se concentrată spre marginea terasei (muchia și podul terasei). În imediata apropiere, spre sud sud-vest, se află o zonă ușor mai ridicată și mai avansată spre vest, ca un promontoriu către satul Ciugud, pe care nu au fost găsite materiale dar au fost identificate gropi relativ recente, probabil cu destinație militară, pentru piese de artillerie.

Zona aflată imediat sub terasa cunoscută cu toponimicul *Gruia/În Gruia*, spre vest, se prezintă sub forma unui areal plan, numit de localnici *Tău* sau *În Tău*, ce face trimitere, prin toponimia sa, la o realitate istorică certă, respectiv la un meandru antic al Mureșului, ce curgea cândva exact la baza terasei, acest traseu fiind obturat la un moment dat, iar în zona de maximă curbură a acestuia păstrându-se un lac puțin adânc, colmatat în epoca modernă (sec. XIX-XX). Harta iosefină confirmă faptul că la mijlocul secolului XVIII, la baza terasei pe care au fost descoperite materialele ce fac obiectul lucrării de față, se afla un lac de dimensiuni considerabile care ocupa arealul vechiului meandru al Mureșului (fig. 2-3). Aceasta probează cele mai sus menționate, respectiv faptul că în antichitate (preistorie) râul curgea exact la baza terasei, realizând aici un meandru amplu, care săpa puternic fundamentalul geologic al terasei³. În momentul de față, arealul de sub terasă se prezintă sub forma unui fund de lac, cu o vegetație specifică de luncă, cu specii caracteristice iubitoare de sol umed sau excesiv umed, cu aspect de turbărie (tinov), cu pânza de apă freatică aflată la o adâncime foarte mică⁴.

³ Din spusele unor bătrâni ai satului, la jumătatea sec. XX în țățâna terasei încă existau mai multe izvoare, actualmente secate.

⁴ În perioadele ploioase, pânza freatică se ridică deasupra nivelului de călcare, apa băltind uneori pe suprafațe mari.

O nouă locuire Coțofeni la Șeușa-În Grui (com. Ciugud, jud. Alba)

Spre est, la cca. 150-200 metri, terasa este mărginită de Valea Șeușiei/Socilor, care evoluează pe direcția sud-vest - nord-est, dincolo de ea înălțându-se Dealul Gorgan (Gorganul Șeușei), unde anterior au fost semnalate locuirile Coțofeni de pe Măgura Gorgan și Groapa Răcurelelor.

Fig. 2. Harta iosefină (1769-1773). Detaliu cu arealul descoperirilor arheologice din punctul În Grui (O) și indicarea lacului (Tău), care se află la acel moment la baza terasei

Urmele materiale de locuire recuperate ce fac obiectul prezentului studiu constau din: fragmente ceramice (fig. 5-8), unelte din silex (fig. 6/5), scoici de râu (fig. 6/2-4), urme de cenușă, lemn carbonizat, fragmente de chirpici (fig. 7/12-13, 15-16), fragmente de lutuială (vatră fățuită) (fig. 7/14) etc. Acestea au fost recoltate din arătura proaspăt realizată în acest areal, dar și ulterior, după seceriș, fiind ușor vizibile la suprafață, la simpla trecere periegetică. Majoritatea sunt evidenți fragmentele ceramice, care, prin caracteristicile lor (calitate, decor, ornamente, tip de ardere etc.) au făcut posibilă încadrarea cultural-cronologică a locuirii preistorice.

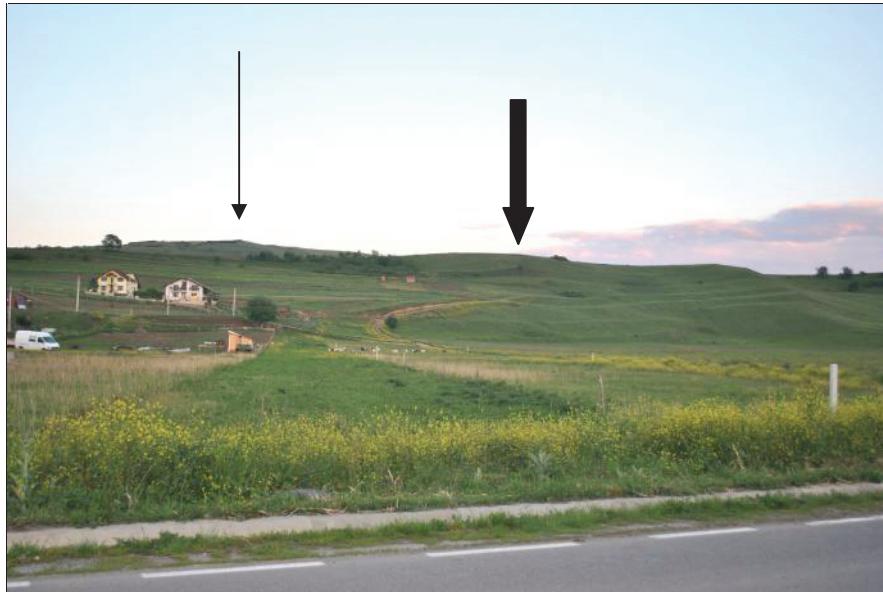

Fig. 3. Vedere dinspre vest, de pe DJ 107C, a punctului *În Grui*. Săgeata groasă precizează zona cu descoperiri (în planul al doilea, spre est, cu săgeata subțire, *Măgura Gorgan*)

Fig. 4. Vedere dinspre nord a punctului de la Șeușa-*În Grui*

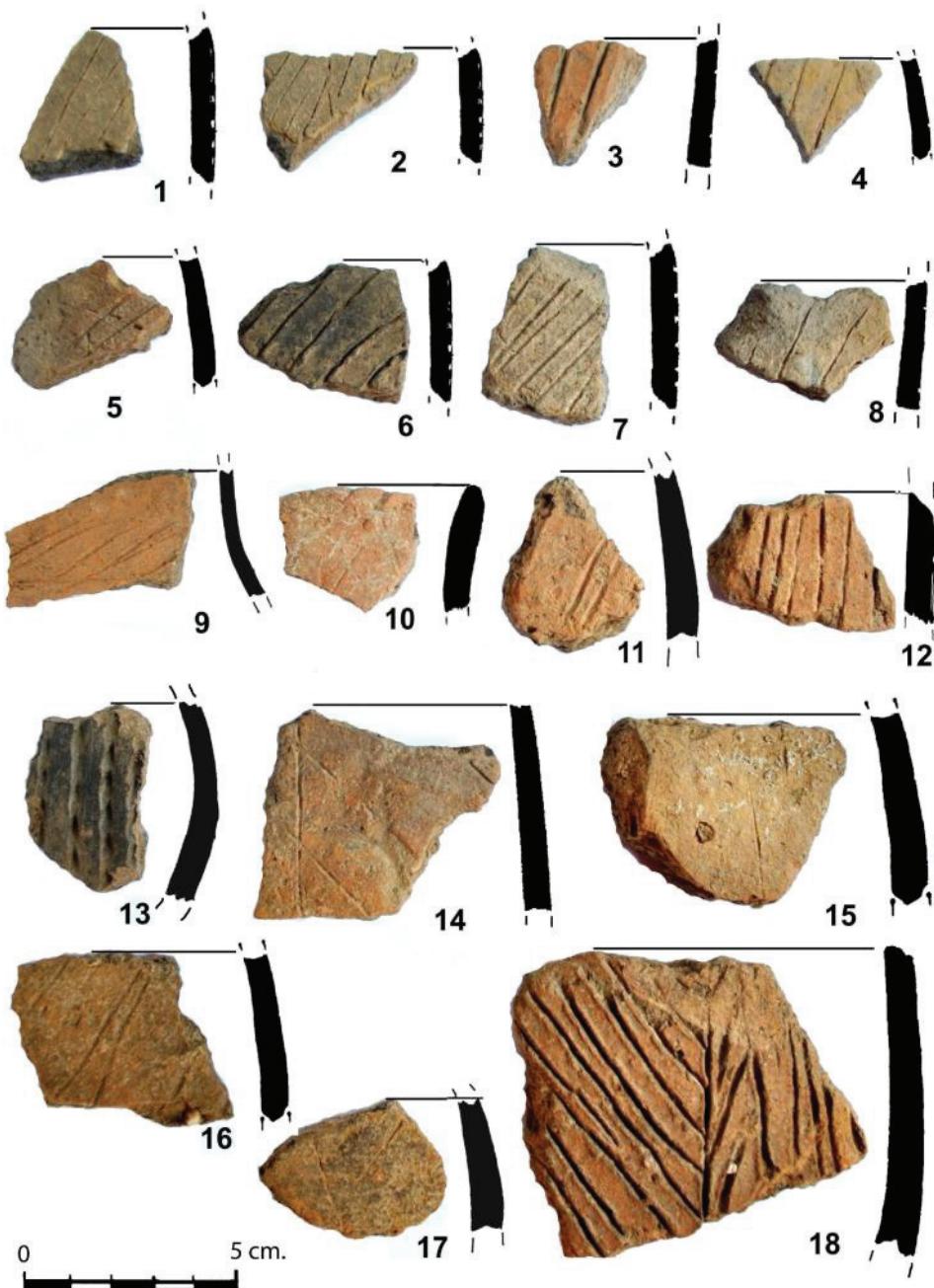

Fig. 5. Materiale ceramice descoperite în punctul În Grui

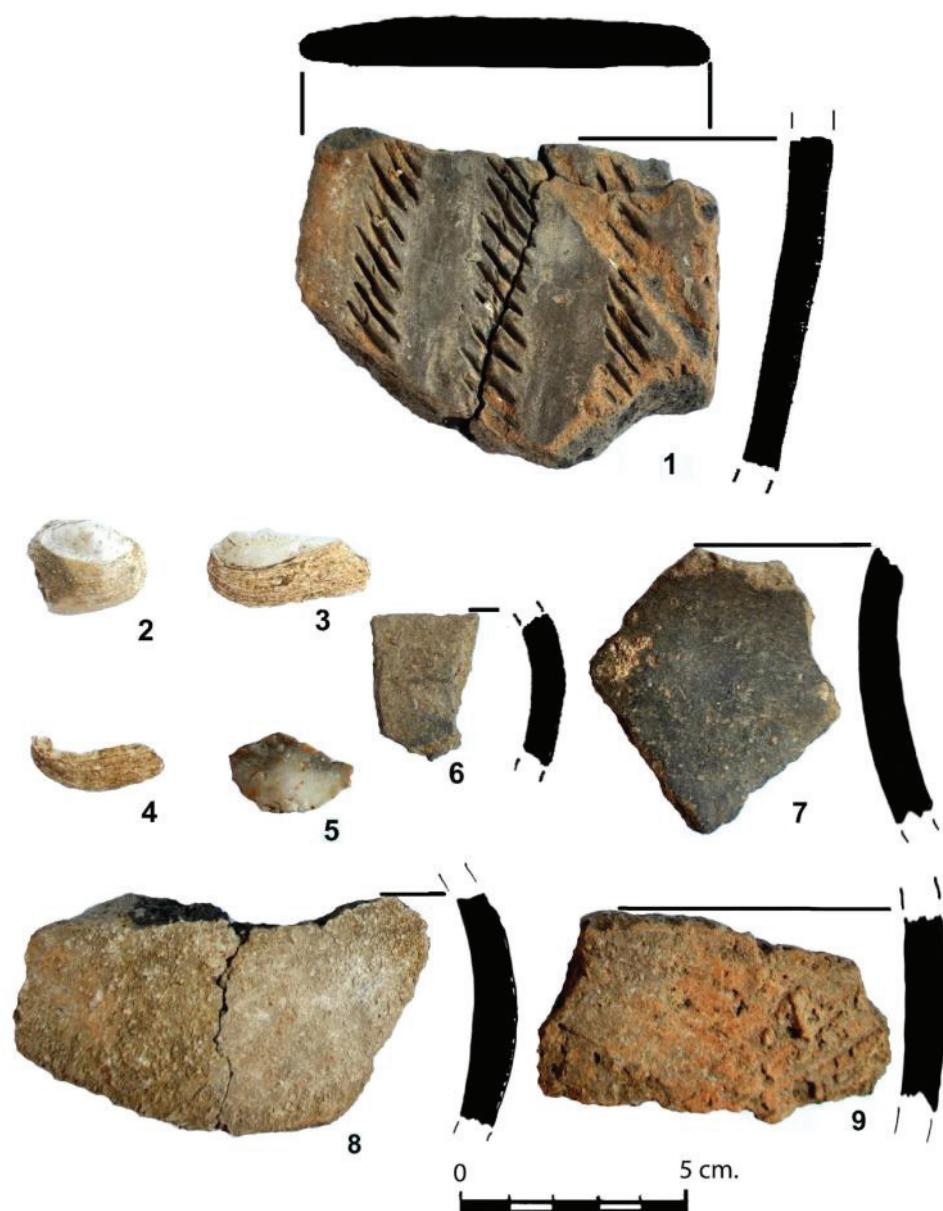

Fig. 6. Materiale arheologice descoperite în punctul *In Gruia*

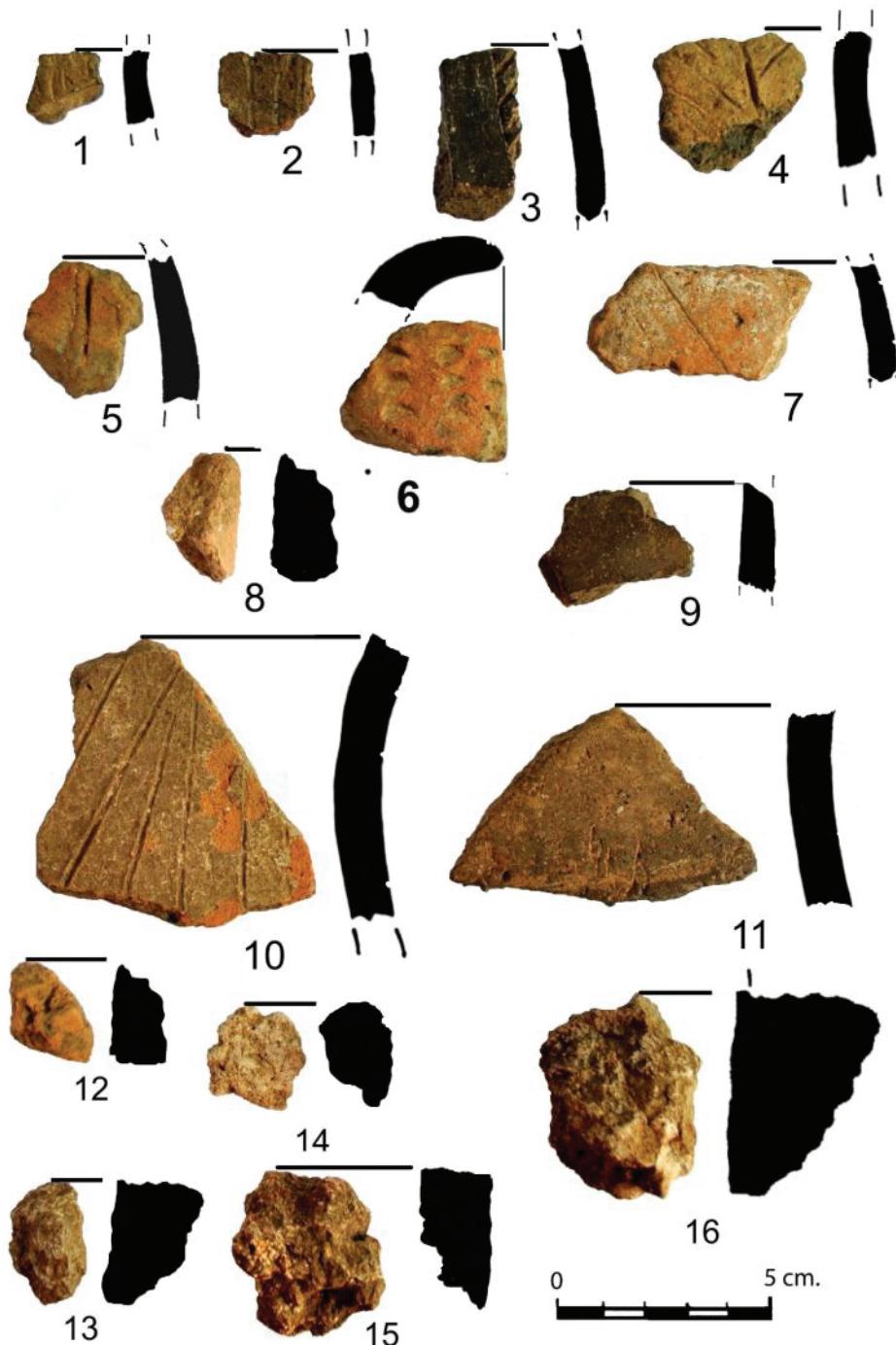

Fig. 7. Materiale arheologice descoperite în punctul În Grui

Ceramica este majoritar de bună calitate, aparținând categoriilor semifină și grosieră, fiind bine arsă, având degresant nisip și elemente vegetale, arderea fiind efectuată în mediu mixt, predominant reducător, care a determinat culori cărămizii, brune, cenușii, în nuanțe predominant închise. Există și cazuri în care ceramica este arsă oxidant, astfel că apar și culori roșiatice. Degresantul este în special format din nisip cu bobul mediu și mic, în compoziția sa fiind identificate și paiete de mică. Categoria dominantă este cea a ceramicii uzuale, respectiv cea semifină și grosieră.

Elementele de decor, specifice prin tehnica de confectionare și ornamentația specifică, a făcut posibilă - în ciuda numărului relativ redus al fragmentelor, precum și al caracterului fragmentar al registrelor ornamentale - inclusiv atribuirea fazei (subfazei?) din evoluția fenomenului cultural aflat în discuție.

Tehnica de decorare dominantă cantitativ este incizia. Menționăm inciziile înguste, subțiri, realizate cu un instrument cu vârf foarte ascuțit (**fig. 5/1-2, 4, 8**), precum și inciziile mai late (**fig. 5/3, 7, 12, 18; fig. 7/10**). Apar și barbotina sau pseudobarbotina (**fig. 6/8-9**), împunsăturile succesive (*Furchenstich*) (**fig. 5/13**) și impresiunile (**fig. 7/1, 6**).

Registrul ornamental este unul relativ sărac, fiind identificate câteva tipuri, de regulă dispuse sub forma registrelor paralele (**fig. 5/1-8; 7/2**), cu diverse variații (**fig. 5/9, 11, 16, 17**) sau dispuse sub forma de căpriori sau brăduț (**fig. 5/10, 14, 18; 7/4, 10**). Întâlnim și fascicule de linii (**fig. 7/10**), șiruri de incizii și impresiuni paralele (**fig. 7/6**), incizii pe buza vasului (**fig. 5/10**) etc. Este de presupus că în cazul majorității fragmentelor cu decor realizat din incizii, acestea să aparțină motivului ornamental al căpriorilor.

Un caz special este cel al fragmentului de toartă bandată, provenită de la un vas de mari dimensiuni (amforă), decorată prin incizii scurte, paralele, oblice (sub forma hașurii), dispuse în trei registre (benzi) paralele verticale (**fig. 6/1**). De remarcat că anterior inciziilor scurte oblice, paralele, au fost practicate trei linii paralele subțiri, ajutătoare pentru realizarea benzilor din incizii scurte.

În puține cazuri, fragmentele pot indica forma (tipul) vasului, fiind identificabile străchinile, amforele (**fig. 6/1**), vasele de mari dimensiuni (**fig. 5/18, 6/7-9**), amfore cu buza răsfrântă (**fig. 7/6**) etc.

Analogii privind tehniciile decorative, registrul ornamental etc., regăsim în așezări contemporane, cercetate în arealul învecinat, precum: Șeușa-Gorgan⁵, Șeușa-Groapa Răcurelelor, Sebeș-Papu⁶, Sebeș-Râpa Roșie⁷, Drâmbar-Din Sus de Cale⁸, Drâmbar-În Per⁹.

⁵ Ciută, Gligor 2003; Ciută, Gligor 2004; Ciută, Gligor 2006; Ciută 2009.

⁶ Aldea 1968; Ciugudean 2000, pl. 68/1-4, pl. 69/1-2.

Elementele tipologico-stilistice și de factură a ceramicii pledează pentru încadrarea locuirii de la Șeușa-*În Grui* în cea de-a treia fază a evoluției culturii Coțofeni¹⁰.

A fost descoperită o singură piesă din silex, de bună calitate, de culoare brun-deschisă, care pare să fie mai degrabă o aşchie rezultată în urma procesului prelucrării, decât o unealtă propriu-zisă (fig. 6/5).

Prezența cochiliilor de scoici de râu (fig. 6/2-4) poate sugera o posibilă sursă de hrănă a comunității Coțofeni care a habitat în acest loc, dar și materie primă pentru IMDA, similar altor situri contemporane¹¹. Sursa putea fi albia Mureșului sau a Șeușitei, ambele fiind situate foarte aproape.

Fragmentele de chirpici ars, precum și fragmentul de vatră fătuțită pot sugera o locuire de durată sau sezonieră, de tipul sălașurilor unor păstori sau, de ce nu, a unui punct de observație. Prezența petelor de arsură, caracterizate prin culoarea deschisă a cenușei, asociate cu fragmentele de lemn carbonizat, pot sugera activități asociate combustiei lemnului.

Cu prilejul publicării unor complexe apartinând locuirii Coțofeni din așezarea *de tip tell* de la Șeușa-*Gorgan*¹², insistam asupra prezenței masive a urmelor de cenușă și a structurilor incendiate, surprinse în depunerile stratigrafice cu grosime de până la 1 metru și chiar mai mult de atât. Profităm de ocazie și avansăm, cu titlu de ipoteză de lucru, o discuție privind posibilitatea ca între locuirile Coțofeni de fază III, din bazinul hidrografic al Mureșului, să fi existat posibilitatea comunicării sub forma semnalelor luminoase realizate cu ajutorul focului, date fiind predilecția acestor comunități pentru locurile înalte, situate pe vârfuri de dealuri și măguri, sau pe promontorii înalte, ale terasei Mureșului, cu vizibilitate excelentă spre culoarul râului dar și spre vârfurile menționate, apartinând fie ramei Podișului Secașelor, fie ramei estice a Munților Apuseni. Rămâne ca discuția să fie aprofundată cu prilejul publicării sub formă monografică, a cercetărilor sistematice efectuate în aceste situri, elementele de determinism geografic și rațiunile care să explice predilecția acelor comunități pentru habitarea unor anumite spații cu geo-morfologie specifică și prezență predilectă a resurselor.

Precizăm faptul că din punctul *Grui*, este vizibil punctul *Gorgan* - unde a fost documentată o locuire stabilă a unei comunități Coțofeni, specifică fazei IIIB¹³ - precum și alte puncte cu descoperiri aparținând aceleiași faze

⁷ Ciugudean 2000, pl. 68/1-4, pl. 69/1-2; Popa 2006.

⁸ Oargă, Dima 2004, p. 49-62.

⁹ *Ibidem*, p. 49-62.

¹⁰ Roman 1976, p. 35-67, fig. 8; Ciugudean 2000; Ciută, Gligor 2003, p. 24-25.

¹¹ Beldiman *et alii* 2005, p. 27-52.

¹² Ciută 2009, p. 227-234.

¹³ Ciută, Gligor 2003; Ciută, Gligor 2004; Ciută Gligor 2006.

din evoluția culturii: Drâmbar¹⁴, Dealul Tuțuiului, Dealul Pleșii, Măgura Străjii, precum și unele locuiri Coțofeni situate pe rama estică a Munților Metaliferi și a Munților Trascăului, asociate acestei faze de „maximă extindere” a fenomenului cultural aflat în atenția noastră.

Remarcăm apropierea locuirii din *Gruia* cu cea din punctul *Groapa Răcurelelor*, și cu cea de la *Gorgan* (fig. 9), ambele contemporane cu acesta, după analiza primară a materialelor ceramice. Modul lor de amplasare poate sugera posibilitatea evoluției unei singure comunități, care are ca puncte de observație extremitățile dinspre vest (*Gruia*) și est (*Gorganul*), al cărei comportament spațial poate fi asociat unor situații sociale dar și unor ocupări subzistențiale. Locuirea de la *Gruia* ar putea avea, astfel, rolul de supraveghere joasă (la altitudine inferioară) a accesului către *Gorgan* și *Groapa Răcurelelor* dinspre Valea Mureșului.

Fig. 9. Vedere spre est, de pe punctul *În Gruia*, asupra punctelor Măgura Străjii (1), Măgura Gorgan (2) și Groapa Răcurelelor (3)

Ca tip geo-morfologic de locuire, semnalăm cele mai apropiate analogii în cazul punctelor cu descoperiri similare de la Drâmbar-Din Sus de Cale și Drâmbar-În Peri, semnalate tot pe cale perieghetică¹⁵. Ambele se află pe aceeași ramă colinară a Podișului Secașelor cu Valea Mureșului, la cca. 1,5

¹⁴ Oargă, Dima 2004, p. 49-62.

¹⁵ Ibidem, p. 50-51.

O nouă locuire Coțofeni la Șeușa-*În Grui* (com. Ciugud, jud. Alba)

km spre nord, fiind documentate cu același tip de material arheologic. Dacă acceptăm modelul ipotetic mai sus amintit, acestea din urmă, par a fi un fel de puncte de observație joase ale puternicei așezări de la *Măgura Străjii* sau a altor locuirii care nu au fost descoperite încă. O situație relativ similară poate fi acceptată și cea de la Sebeș-Râpa Roșie, cu cele două puncte distințte, deși foarte apropiate: *Papuc* și *Râpa Roșie*¹⁶.

Fig. 10. Vedere spre vest, nord-vest, asupra Văii Mureșului din punctul *În Grui*, spre rama Munților Trascăului cu Valea Ampoiului

Ca ipoteză de lucru, putem avansa ideea că întreaga ramă joasă de contact a Podișului Secașelor cu Culoarul Mureșului ar putea să prezinte astfel de locuiri, situate la distanțe relativ egale, având o așezare principală undeva în zona înaltă (de regulă pe vîrfurile cele mai evidente) pe care o deservesc, sub o formă sau alta. Sistemul comunicării prin intermediul focurilor nu este de exclus în aceste cazuri, mai ales dacă facem trimitere și la excelenta vizibilitate pe care o au aceste locuri asupra Văii Mureșului, precum și asupra ramei estice a Munților Metaliferi și ai Trascăului, la rândul ei documentată printr-o puternică locuire Coțofeni, în cea de a III-a fază din evoluția fenomenului cultural.

În lipsa unei cercetări arheologice sistematice, este imposibil să precizăm, deocamdată, caracterul locuirii Coțofeni de la Șeușa-*În Grui*. Cert

¹⁶ Popa 2006.

este faptul că ne aflăm în fața semnalării unei noi locuirii eneolitice târzii, contemporane cu multe altele din arealul imediat apropiat dar și din unele areale mai îndepărte, care vine să completeze imaginea generală a unui fenomen extrem de dinamic, cantitativ dar și calitativ, din cadrul Văii Mijlocii a Mureșului. O referire specială pentru sectorul în care Mureșul părăsește Depresiunea Transilvaniei și se înscrie pe Culoarul Vințu de Jos-Orăștie, mai precis în arealul delimitat de confluența acestuia cu Ampoiul și Sebeșul, râuri ce formează bazine hidrografice cu extrem de multe și importante descoperiri eneolitice (Coțofeni)¹⁷. Zona, deosebit de bogată în resurse naturale, ce a focalizat locuirile eneolitice târzii, identificate în număr foarte mare, cu depunerii specifice, se constituie ca epicentru al fenomenului Coțofeni.

A New Coțofeni Habitation at Șeușa-În Grui (Ciugud Commune, Alba County)

(Abstract)

This study presents a series of archaeological material coming from a surface survey in the SW corner of the Transylvanian Depression, the village of Șeușa, Ciugud, Commune, Alba County. The place of discovery called *La Grui (Grui)* is situated on a high terrace above an old meander of the river Mureș where the Secașelor Plateau meets the Mureș Valley. Approx. 150-200 meters due East of the terrace, stretching in SW-NE direction, is the Șeușita valley, and across the valley lies *Gorgan Hill (Gorganul Șeușei)* with its Coțofeni habitations from *Măgura Gorgan* and *Groapa Răcurelelor*.

The material habitation traces covered by this study include: potsherds, flint tools, freshwater mussel shells, traces of ashes, charred wood, adobe fragments, clay fragments etc. They were collected from the freshly plowed ground and after the harvest during fieldwalking. Most items are ceramic fragments whose features: quality, decoration, ornaments, firing type etc. enabled the cultural and chronological classification of the prehistoric habitation.

Geo-morphologically, the closest analogies to this type of habitation are the sites Drâmbăru-Sus de Cale and Drâmbăru-La Peri which were also identified by fieldwalking surveys. Both sites are located at the meeting point of the Secașelor Plateau with Mureș Valley, approx. 1.5 km to the North, and are documented with the same type of archaeological material.

The typological-stylistical elements of the ceramics support the inclusion of the habitation at Șeușa-În Grui in the third phase of the Coțofeni culture.

The Grui site overlooks the Șeușa-Gorgan site, where a stable habitation of a Coțofeni community specific to phase IIIB has been documented, as well and also other sites with discoveries belonging to the same phase: Drâmbăru, Dealul Tuțuiului, Dealul Plesii, Măgura Străjii and certain Coțofeni habitations located on the eastern rim of the Metaliferi and Trascăului Mountains associated with the phase of “maximum expansion.”

¹⁷ Roman 1976; Ciugudean 2000; Ciută, Gligor 2006; Popa 2012 etc.

O nouă locuire Coțofeni la Șeușa-În Grui (com. Ciugud, jud. Alba)

Without a systematic archaeological research, at this point it is basically impossible to state the nature of the Coțofeni habitation at Șeușa-În Grui. What we can say for sure is that we are dealing with a new Late Eneolithic settlement contemporaneous with many others in the neighboring and remoter areas, which comes to complete the overall picture of a highly dynamic phenomenon, both quantitatively and qualitatively, from the Mureș Valley.

Explanation of Figures

- Fig. 1.** Aerial view of the administrative territory of Ciugud commune (a) pinpointing the site *Grui* (În Grui) and the discovery area (b) (Source: Google Earth).
- Fig. 2.** The Josephinian Map (1769). Detail of area where the archeological material was found at the site *Grui* (O) indicating the lake (*Tâu*), which used to be at the foot of the terrace at that time.
- Fig. 3.** West view of the site *In Grui* from DJ 107C, with the arrow indicating the discovery area (in the background, to the East, indicated with the slim arrow is *Măgura Gorgan*).
- Fig. 4.** View from the North of the site Șeușa-În Grui.
- Fig. 5.** Coțofeni pottery from Șeușa-În Grui.
- Fig. 6.** Coțofeni pottery from Șeușa-În Grui.
- Fig. 7.** Coțofeni pottery from Șeușa-În Grui.
- Fig. 8.** Coțofeni pottery from Șeușa-În Grui.
- Fig. 9.** View to the East from Șeușa-În Grui to *Măgura Străjii* (1), *Măgura Gorgan* (2) and *Groapa Răcurelelor* (3).
- Fig. 10.** View to the West-North-West from Șeușa-În Grui over the Mureș Valley, Trascăului Mountains and Ampoiului Valley.

Abrevieri bibliografice

- Aldea 1968 - Ioan Al. Aldea, *Așezarea Coțofeni de la Sebeș-Râpa Roșie*, în *Apulum*, VII/1, 1968, p. 91-101.
- Beldiman *et alii* 2005 - Corneliu Beldiman, Marius-Mihai Ciută, Diana Sztancs, *Industria materiilor dure animale în preistoria Transilvaniei: descoperirile aparținând epocii eneolitice de la Șeușa-Gorgan*, com. Ciugud, jud. Alba, în *Apulum*, XLII, 2005, p. 27-52.
- Ciugudean 2000 - Horia Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, BHAB, XXVI, Timișoara, 2000.
- Ciută 2009 - Marius-Mihai Ciută, *A Chalcolitic Cultural Pit (Bothroy) Discovered at Șeușa-Gorgan (Alba County)* în Vasile Cotiugă, Felix Adrian Tencariu, George Bodz (ed.), *Itinera in Praehistoria. Studia in honorem Magistri Nicolae Ursulescu Quinto et Sexagesimo anno*, Iași, 2009, p. 227-234.
- Ciută, Gligor 2003 - Marius-Mihai Ciută, Adrian Gligor, *Descoperiri arheologice în situl de la Șeușa-Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba)*. I, în *Apulum*, XI, 2003, p. 1-37.
- Ciută, Gligor 2004 - Marius-Mihai Ciută, Adrian Gligor, *Archaeological Findings in the Site of Șeușa-Gorgan (Ciugud Parish, Alba County)*, în Cristian C. Roman, Dragoș Diaconescu, Nicolae Cerișer (ed.), *Studii de*

- Ciută, Gligor 2006
- Oargă, Dima 2004
- Roman 1976
- Popa 2006
- Popa 2012
- RepAlba 1995
- Istorie Veche și Arheologie. Omagiu profesorului Sabin Adrian Luca*, Hunedoara, 2004, p. 45-81.
- Marius-Mihai Ciută, Adrian Gligor, *Neue Funde aus Șeușa-Gorgan (Gemeinde Ciugud, Kreis Alba) in Siebenbürgen* în *Das Altertum*, 51, 2006, 4, p. 251-279.
 - Cristina Oargă, Cristian Dima, *Descoperiri Coțofeni din periegheză la Șeușa și Drâmbar (jud. Alba)*, în *PA*, IV, 2004, p. 49-62.
 - Petre Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976.
 - Cristian Ioan Popa, *O groapă de cult Coțofeni de la Sebes-Râpa Roșie*, în *Apulum*, XLIII/1, 2006, p. 45-70.
 - Cristian Ioan Popa, *Contribuții la preistoria Văii Sebeșului (I). Locuiri Coțofeni din zona deluroasă*, BMS, III, Alba Iulia, 2012.
 - Vasile Moga, Horia Ciugudean (ed.), *Repertoriul arheologic al județului Alba*, BMA, II, Alba Iulia, 1995.

Cuvinte-cheie: cultura Coțofeni, periegheză, ceramică, comunicare, locuire, aşezare.

Keywords: Coțofeni culture, fieldwalking, ceramics, communication, habitation, settlement.

LISTA ABREVIERILOR

- AAC** - Acta Archaeologica Carpathica. Cracovia.
- ABR** - Arbeitsberichte zur Bodendenkmalpflege în Brandenburg. Calau.
- Acta** - Acta (Siculica). Muzeul Național Secuiesc. Sfântu Gheorghe.
- ActaAA** - Acta Academiae Agriensis. Sectio Historiae. Eszterházy Károly Főiskola. Eger.
- ActaArch** - Acta Archaeologica. Copenhagen.
- ActaArchHung** - Acta Archaeologica. Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest.
- ActaH** - Acta Hargitensis. Hargita Megye Múzeumainak Évkönyve. Miercurea Ciuc.
- ActaMN** - Acta Musei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. Cluj-Napoca.
- ActaMP** - Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău. Zalău.
- AÉ** - Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művészeti-történeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
- AIIA** - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca).
- AIIAI/AIIX** - Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
- AIIGB** - Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Institut de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
- AIIN** - Anuarul Institutului de Istorie Națională. Cluj-Sibiu.
- AISC** - Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj (Sibiu).
- AJA** - American Journal of Archaeology. New York.
- AK** - Archäologisches Korrespondenzblatt. Main.
- Altertum** - Das Altertum. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin.
- Aluta** - Aluta (Studii și comunicări - Tanulmányok és Közlemények). Sfântu Gheorghe.
- AM** - Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”. Iași.
- AnB** - Analele Banatului (serie nouă). Muzeul Banatului. Timișoara.
- Angustia** - Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe.
- AnUBI** - Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București. București.
- AnUCIPI** - Analele Universității „C. I. Parhon”, seria Științe Sociale. Istorie. Universitatea din București. București (din 1964 Analele Universității din București - Istorie).
- Aquileia Nostra** - Aquileia Nostra. Bollettino dell'Associazione Nazionale per Aquileia. Milan & Aquileia.
- ARCHEA** - Archéologie du cimetière chrétien. Actes du 2 colloque ARCHEA, Orléans 29 Septembre-1er Octobre 1994.

	Supplément à la Revue Archéologique du Centre de la France 11. Tours: FÉRACF.
Antiquity	- Antiquity. A Quarterly Review of World Archaeology. York.
AO	- Arhivele Olteniei. Craiova; serie nouă (Institutul de Cercetări Socio-Umane. Craiova).
APA	- Acta Praehistorica et Archaeologica. Berlin.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia/Anuarul Muzeului Național al Unirii. Alba Iulia.
ArchAustr	- Archaeologia Austriaca. Viena.
Archeologické rozhledy	- Archeologické rozhledy. Praga.
ArchHung	- Archaeologica Hungaria. Budapest.
ArchKözl	- Archaeologai Közlemények. Pesten (1859-1899).
Argo	- Argo.
ArhBas	- Arhivele Basarabiei. Chișinău (1929-1938).
ArhSom	- Arhiva Someșană. Arhiva Someșană. Revistă istorico-culturală. Năsăud (1924-1940).
Astra Salvensis	- Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
AT	- Ars Transsilvaniae. Institutul de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca. Cluj-Napoca.
AUA	- Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
AV	- Arheološki vestnik. Ljubljana.
AVSL	- Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Sibiu.
BAHC	- Bibliotheca Archaeologica et Historica Corvinensis. Hunedoara.
Banatica	- Banatica. Muzeul de Istorie al Județului Caraș-Severin. Reșița.
BA	- Biblioteca de arheologie. Muzeul Național de Istorie a României. București.
BAR	- British Archaeological Reports (International Series). Oxford.
BB	- Bibliotheca Brukenthal. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.
BCSS	- Buletinul Cercurilor Științifice Studențiști. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. Alba Iulia.
BerRGK	- Berichte der Römisch-Germanischen Kommission. Roman-Germanic Commission. Frankfurt am Main.
BHAUT	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis. Timișoara.
BHAB	- Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica. Muzeul Banatului Timișoara. Timișoara.
BIAUL	- Bulletin of the Institute of Archaeology. University of London.
Biserica și Școala	- Biserica și Școala - Foaie Bisericească-scolastică, literară și economică. Arad (1877-1948).
BM	- Bibliotheca Marmatia. Baia Mare.
BMA	- Bibliotheca Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii. Alba Iulia.
BMS	- Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
Brukenthal	- Brukenthal. Acta Musei. Muzeul Național Brukenthal. Sibiu.

Lista abrevierilor

- BS** - Bibliotheca Septemcastrensis. Sibiu.
- BTh** - Bibliotheca Thracologica. Institutul Român de Tracologie. Bucureşti.
- BUFM** - Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas.
- Bună Vestire** - Bună Vestire. Organ de zidire creştină. Roma.
- BV** - Bayerische Vorgeschichtsblätter. Kommission für bayerische Landesgeschichte.
- CAANT** - Cercetări arheologice în aria nord-tracă. Institutul Român de Tracologie. Bucureşti.
- CAn** - Current Anthropology. Chicago.
- Carpica** - Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”. Bacău.
- CCA** - Cronica cercetărilor arheologice. Bucureşti.
- CCDJ/CCBD** - Cultură și civilizație la Dunărea de Jos/Culture et civilisation au Bas Danube. Muzeul Dunării de Jos. Călărași.
- CCRPM** - Cercetări de conservare și restaurare a patrimoniului muzeal. Bucureşti.
- Cele Trei Crișuri** - Cele Trei Crișuri. Fundația Cele Trei Crișuri. Oradea (1920-1944).
- Chronica Valachica** - Chronica Valachica. Vezi Scripta Valachica.
- Chronos** - Chronos. Revistă de istorie. Despărțământul ASTRA „Mihail Kogălniceanu” Iași. Iași.
- Civilisations** - Civilisations. Revue internationale d'anthropologie et de sciences humaines. Institut de Sociologie de l'Université libre de Bruxelles. Bruxelles.
- CLL** - Cercetări de limbă și literatură. Oradea.
- CN** - Cercetări numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. Bucureşti.
- CommArchHung** - Communicationes Archaeologicae Hungariae, Magyar Népművészeti Múzeum. Budapest.
- Corviniana** - Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
- Crisia** - Crisia. Culegere de materiale și studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea.
- CSSZMÉ** - Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Muzeul Secuiesc al Ciucului. Miercurea Ciuc.
- Cultura creştină** - Cultura creştină. Publicație apărută sub egida Mitropoliei Române Unite cu Roma Greco-Catolică și a Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Departamentul Blaj. Blaj.
- Cultura poporului** - Cultura poporului. Cluj, Bucureşti (1921-1930).
- Dacia** - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. Bucureşti, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Bucureşti.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de Istorie Galați. Galați.
- DavarLogos** - Davar Logos. Revista bíblico-teológica de la Facultad de Teología de la Universidad Adventista del Plata.
- DocMis** - Documenta Missionaria. Documenta Missionaria Hungariam et regionem sub ditione turcica existentem spectantia. Szegedi Hittudományi Főiskola. Szeged.

DolgCluj	- Dolgozatok az Erdély Nemzeti Múzeum Érem - és Régiségtárból. Kolosvár (Cluj).
DolgSzeged	- Dolgozatok. A. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologai Intézetéből. Szeged.
Drobeta	- Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier. Drobeta Turnu-Severin.
EcHR	- The Economic History Review. Economic History Society (UK).
EHR	- The English Historical Review. University of Oxford. Oxford (UK).
EJA	- European Journal of Archaeology.
EphNap	- Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei. Cluj-Napoca.
Eurasia Antiqua	- Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens. Mainz am Rhein.
Familia Română	- Familia Română. Baia Mare.
FI	- File de istorie. Muzeul de Istorie Bistrița. Bistrița.
Flacăra sacră	- Flacăra sacră. Organ pentru propagarea cremațiunii umane în România. București (1934-1942).
FoliaArch	- Folia Archaeologica. Magyar Történeti Múzeum. Budapest.
Germania	- Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Main.
Glasul monahilor	- Glasul monahilor. București (1924-1946).
Hermannstädter Zeitung	- Hermannstädter Zeitung. Sibiu.
Hesperia	- Hesperia. American School of Classical Studies at Athens. Cambridge.
HistTeacher	- The History Teacher. Society for History Education; University of Notre Dame. History Teachers' Association. USA.
HJ	- The Historical Journal. Cambridge University. Cambridge (UK).
HU	- Historia Urbana. Institutul de Cercetări Socio-Umane. Sibiu.
IPSR	- International Political Science Review. Columbia University, USA & Australian National University.
IS	- International Security. Belfer Center for Science and International Affairs. Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
InvArchRoumanie	- Inventaria Archaeologica Roumanie. București.
InvArchRumänen	- Inventaria Archeologica Rumänen. București.
IPH	- Inventaria Praehistorica Hungariae. Budapest.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
JAA	- Journal of Anthropological Archaeology.
Jahresbericht	- Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main. Frankfurt am Main.
JAMÉ	- A Nyíregyházái Jósa András Múzeum Évkönyve. Nyíregyháza.
JAR	- Journal of Archaeological Research. New York.
JAS	- Journal of Archaeological Science. Academic Press. United States.
J. Biogeogr.	- Journal of Biogeography. London.

Lista abrevierilor

- JCH** - Journal of Contemporary History. Sage Publications, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC.
- JFA** - Journal of Field Archaeology. Boston University.
- JMH** - The Journal of Modern History. University of Chicago. Chicago.
- JOML** - Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines für Landeskunde. Linz.
- JPS** - The Journal of Peasant Studies. Critical Perspectives on Rural Politics and Development.
- JRGZM** - Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz. Mainz.
- JRS** - The Journal of Roman Studies. London.
- JSRI** - Journal of the Study of Religious & Ideologies. Societatea Academică de Cercetare a Religiilor și Ideologiilor. Cluj-Napoca.
- JWP** - Journal of World Prehistory. New York.
- KVSL** - Korrespondenzblatt des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt [Sibiu].
- Laborativ Arkeologi** - Laborativ Arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Stockholm.
- Latomus** - Latomus. Revue d'études latines. Bruxelles.
- Litua** - Litua. Muzeul Județean „Alexandru Ștefulescu” Gorj. Târgu-Jiu.
- LŞ** - Lucrări științifice. Institutul de Învățământ Superior Oradea.
- Magyar városok** - Magyar városok és vármegyék monográfiája. Budapest.
- MAGW** - Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien. Wien (1912-1941).
- Man** - Man. Man. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Marmatia** - Marmatia. Muzeul Județean Maramureș. Baia Mare.
- MCA** - Materiale și cercetări arheologice. București.
- Mecklenburgische** - Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde.
- MemAntiq** - Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
- MittAnthrGesWien** - Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Hrsg. von der Anthropologischen Gesellschaft in Wien.
- Mitteilungen** - Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museums. Sibiu.
- ΜΩΜΟΣ** - ΜΩΜΟΣ. Őskoros Kutatók Összejövetelének konferenciakötete.
- MonHistBp** - “Est tu scholaris” Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára. Monumenta Historica Budapestinensia. Budapesti Történeti Múzeum. Budapest.
- MT** - Magyar Törvénytár, Corpus Juris Hungarici. Budapest [Ungarische Gesetze].
- MTCN** - Magyarország tiszti cím- és névtára. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest.
- NAFD** - Neue Ausgrabungen und Forschungen in Niedersachsen.
- Nature** - Nature. London.

OH VI	- Opuscula Hungarica VI. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest.
OJA	- Oxford Journal of Archaeology, Blackwell Publishing Inc. United Kingdom.
Ősrégészeti levelek	- Ősrégészeti levelek. Prehistoric newsletter. Budapest.
PA	- Patrimonium Apulense. Alba Iulia.
PamArch	- Památky archeologické. Praha.
PAS	- Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Berlin.
PBF	- Prähistorische Bronzefunde. München.
Peuce	- Peuce. Studii și comunicări de istorie veche, arheologie și numismatică. Tulcea.
Potaissa	- Potaissa. Studii și comunicări. Turda.
PPS	- Proceedings of the Prehistoric Society. Cambridge-London.
Programm Mühlbach	- Programm des evagelischen Untergymnasium in Mühlbach und der damit verbundenen Lehranstalten. Mühlbach (Sebes).
PZ	- Prähistorische Zeitschrift. Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Institut für Prähistorische Archäologie. Berlin.
QR	- Quaternary Research. University of Washington.
QSR	- Quaternary Science Reviews. The International Multidisciplinary Research and Review Journal.
RA	- Revista Arhivelor. București.
Rațiunea	- Rațiunea. Organ al „Asociației științifice de educație pozitivă” București. București (1911-1914).
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
RC	- Revista Catolică. București (1912-1916).
Realitatea ilustrată	- Realitatea ilustrată. Cluj, București (1927-1946).
REN	- Revue des études napoléoniennes. Paris, France: Libraries Félix Alcan (1912-1924).
Renașterea	- Renașterea. Organul oficial al Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului. Cluj.
Revista din Iași	- Revista din Iași. Iași.
Revista istorică	- Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1915-1943).
RHSEE	- Revue historique du sud-est européen. Institut d'Histoire Universelle „N. Iorga”. București (1925-1941).
RHMC	- Revue d'histoire moderne et contemporaine. Berlin. Paris.
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională - Universitatea București. București (1931-1947).
RM	- Revista muzeelor. București.
RREI	- Revue Roumaine d'Etudes Internationales. București.
RRH	- Revue roumaine d'histoire. București.
RRHA	- Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, série Beaux-Arts. Academia Română. București
Sargetia	- Sargetia. Buletinul Muzeului Județului Hunedoara (Acta Musei Devensis). Deva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Institutul de Arheologie Iași. Iași.

Lista abrevierilor

- SAI** - Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Iсторice din România. București.
- SCIA** - Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică. București.
- SCICPR** - Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România. Sibiu.
- SCIV(A)** - Studii și cercetări de istoria veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
- SCIM** - Studii și cercetări de istorie medie. București.
- SCN** - Studii și cercetări de numismatică. Institutul de Arheologie București.
- Scripta Valachica** - Scripta Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii. Târgoviște.
- SDT** - Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. Sibiu.
- Societatea de mânăine** - Societatea de mânăine. Revistă săptămânală pentru probleme sociale și economice. Cluj (1924-1945).
- SMIM** - Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. București.
- Social Forces** - Social Forces. Department of Sociology at the University of North Carolina.
- SSK** - Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte, Köln. Wien.
- Starinar** - Starinar, Treća Serija. Arheološki Institut. Beograd.
- StComCaransebeş** - Studii și comunicări. Muzeul Județean de Etnografie și Istorie Locală. Caransebeș.
- StComSibiu** - Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
- StComSM** - Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare.
- StRI** - Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică)
- StudArch** - A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
- Studia** - Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Series Geologia-Geografia. Cluj-Napoca.
- SUCH** - Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu. Sibiu.
- SympThrac** - Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- SzMMÉ** - A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. Szolnok.
- Terra Sebus** - Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica”. Sebeș.
- Thraco-Dacica** - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Tibiscum** - Tibiscum. Studii și Comunicări de Etnografie și Istorie. Muzeul Regimentului Grăniceresc din Caransebeș. Caransebeș.
- Tisicum** - Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei múzeumok évkönyve. Szolnok.
- TR** - Transylvanian Review. Centrul de Studii Transilvane. Cluj-Napoca.
- Trans.AmPhilos.Soc.** - Transactions of the American Philosophical Society. Philadelphia.

Transilvania	- Transilvania. Foaia Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Brașov.
Tribuna	- Tribuna. Arad (1911-1912).
Történelmi Szemle	- Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia. Történettudományi intézet. Budapest.
TT	- Történelmi Tár. Magyar Történelmi Társulat. Budapest.
Tyragetia	- Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
Țara Bârsei	- Țara Bârsei. Muzeul „Casa Mureșenilor” Brașov. Brașov.
Ungarische Jahrbücher	- Ungarische Jahrbücher. Berlin.
Unirea poporului	- Unirea poporului. Blaj (1919-1948).
UPA	- Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Berlin.
VAH	- Varia Archaeologica Hungarica. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. Budapest.
Vjesnik	- Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb.
VKT	- Várak. Kastélyok, Templomok. Történelmi és örökségturisztikai online magazin.
WorldArch	- World Archaeology. London.
WPZ	- Wiener Prähistorische Zeitschrift. Selbstverlag der Wiener Prähistorischen Gesellschaft. Wien.
Zalai Múzeum	- Zalai Múzeum. Zalaegerszeg.
Zborník SNM	- Zborník Slovenského Národného Múzea. Bratislava.
ZfA	- Zeitschrift für Archäologie. Berlin.
ZfSL	- Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Gundelsheim.
Ziridava	- Ziridava. Studia Archaeologica. Muzeul Județean. Arad.